

ORGANIZATION, MISSIONS AND FUNCTIONS OF THE INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION**Nuriddin Ashurov**

Tel raqam : 907708009

Abdujalilova Sarvinoz Sobirjon qizi

Tel raqam : 907708009

Email: sarvinozabdu2002@icloud.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Xalqaro mehnat tashkilotining tashkil topish tarixi, rivojlanish bosqichlari hamda xalqaro mehnat tizimidagi o'rnini keng yoritilgan. Unda tashkilotning 1919-yilda Birinchi jahon urushidan keyin ijtimoiy adolatni ta'minlash va barqaror tinchlikni mustahkamlash maqsadida tashkil etilgani, uning dastlabki faoliyati va keyinchalik BMT tizimiga kirishi haqida batafsil ma'lumot berilgan. Maqolada XMTning asosiy vazifalari — xalqaro mehnat standartlarini ishlab chiqish, konvensiya va tavsiyalar qabul qilish, mehnat huquqlarini himoya qilish, majburiy va bolalar mehnatiga qarshi kurashish, gender tengligini ta'minlash hamda ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish kabi yo'nalishlar ilmiy asosda tahlil qilingan. Shuningdek, tashkilotning uch tomonlama (tripartit) tuzilmasi, ya'ni hukumat, ish beruvchilar va ishchilar vakillarining teng ishtiroki uning faoliyatidagi muhim xususiyat sifatida ko'rsatib o'tilgan. Bundan tashqari, maqolada globallashuv, raqamli iqtisodiyot, mehnat migratsiyasi va norasmiy bandlik kabi zamonaviy jarayonlar sharoitida XMTning roli va ahamiyati ochib berilgan. Tahlillar natijasida Xalqaro mehnat tashkiloti xalqaro miqyosda mehnat munosabatlarini tartibga soluvchi, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlovchi hamda inson huquqlarini himoya qiluvchi muhim global institut ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar

Xalqaro mehnat tashkiloti, xalqaro mehnat standartlari, konvensiya, tavsiya, ijtimoiy adolat, munosib mehnat, bandlik, ishsizlik, ijtimoiy himoya, mehnat huquqlari, majburiy mehnat, bolalar mehnati, gender tengligi, kasaba uyushmalari, tripartit tizim, mehnat migratsiyasi, global mehnat bozori, mehnat xavfsizligi, BMT tizimi.

Аннотация: В данной статье широко освещается история создания Международной организации труда, этапы ее развития и роль в международной системе труда. В ней подробно рассказывается о том, что организация была создана в 1919 году после Первой мировой войны в целях обеспечения социальной справедливости и укрепления устойчивого мира, о ее первоначальной деятельности и последующем вхождении в систему ООН. В статье на научной основе проанализированы основные задачи МОТ - разработка международных трудовых стандартов, принятие конвенций и рекомендаций, защита трудовых прав, борьба с принудительным и детским трудом, обеспечение гендерного равенства и развитие системы социальной защиты. Также в качестве важной особенности его деятельности указана трехсторонняя (трипартийная) структура организации, то есть равное участие представителей

правительства, работодателей и работников. Кроме того, в статье рассматриваются вопросы глобализации, цифровой экономики, трудовой миграции.

Ключевые слова

Международная организация труда, международные трудовые стандарты, конвенция, рекомендация, социальная справедливость, достойный труд, занятость, безработица, социальная защита, трудовые права, принудительный труд, детский труд, гендерное равенство, профсоюзы, трипартийная система, трудовая миграция, глобальный рынок труда, безопасность труда, система ООН.

Abstract: This article extensively covers the history of the International Labour Organization's establishment, its stages of development, and its role in the international labor system. It provides detailed information about the organization's establishment in 1919 after the First World War to ensure social justice and strengthen lasting peace, its initial activities, and its subsequent entry into the UN system. The article scientifically analyzes the main tasks of the ILO - the development of international labor standards, the adoption of conventions and recommendations, the protection of labor rights, the fight against forced and child labor, ensuring gender equality, and the development of a social protection system. Also, the tripartite structure of the organization, that is, the equal participation of representatives of the government, employers, and workers, is indicated as an important feature of its activities. In addition, the article discusses globalization, the digital economy.

Keywords

International Labor Organization, international labor standards, convention, recommendation, social justice, decent work, employment, unemployment, social protection, labor rights, forced labor, child labor, gender equality, trade unions, tripartite system, labor migration, global labor market, labor safety, UN system.

Kirish

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy integratsiya sharoitida mehnat munosabatlari nafaqat alohida davlat ichidagi masala, balki xalqaro miqyosdagi dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy muammoga aylangan. Ishchi kuchi migratsiyasi, transmilliy kompaniyalar faoliyati, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hamda yangi ish shakllarining paydo bo'lishi mehnat sohasida yagona xalqaro standartlarni belgilash zaruratini kuchaytirdi. Ana shunday sharoitda Xalqaro mehnat tashkiloti muhim xalqaro institut sifatida alohida o'rin tutadi. Xalqaro mehnat tashkiloti 1919-yilda tashkil etilgan bo'lib, uning vujudga kelishi Birinchi jahon urushidan keyingi murakkab siyosiy va ijtimoiy vaziyat bilan bog'liq edi.

Urush natijasida yuzaga kelgan iqtisodiy inqiroz, ishsizlikning ortishi, ishchilarning og'ir mehnat sharoitlari va ijtimoiy tengsizlik xalqaro hamjamiyatni mehnat munosabatlarini tartibga soluvchi maxsus tashkilot tuzishga undadi. Chunki ijtimoiy adolat ta'minlanmagan jamiyatda barqaror tinchlikni saqlash mushkul ekanligi anglab yetildi. Dastlab tashkilot Millatlar Ligasi tizimida faoliyat

¹ Xalqaro mehnat tashkiloti 1919-yilda tashkil etilgan.

olib borgan bo'lsa, 1946-yildan boshlab Birlashgan Millatlar Tashkilotining birinchi ixtisoslashgan muassasasiga aylandi. Bu esa uning xalqaro maydondagi nufuzini yanada oshirdi hamda faoliyat doirasini kengaytirdi. Xalqaro mehnat tashkilotining asosiy g'oyasi — ijtimoiy adolatni ta'minlash orqali mustahkam tinchlikka erishishdir. Tashkilot faoliyati "munosib mehnat" konsepsiyasiga asoslanadi. Mazkur konsepsiya har bir inson xavfsiz, adolatli, kamsitishsiz va yetarli daromad bilan ta'minlangan mehnat sharoitida ishlash huquqiga ega ekanligini e'tirof etadi. Mehnat inson qadriyatining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Bugungi kunda mehnat bozori oldida yangi muammolar paydo bo'lmoqda. Masofaviy ish, platforma orqali bandlik (freelans, gig-iqtisodiyot), texnologik avtomatlashtirish, ekologik muammolar, gender tengligi masalalari xalqaro miqyosda hamkorlikni talab qiladi. Shu sababli Xalqaro mehnat tashkiloti zamonaviy chaqiriqlarga mos ravishda mehnat standartlarini takomillashtirib, davlatlar o'rtasida hamkorlikni mustahkamlab kelmoqda. Shunday qilib, Xalqaro mehnat tashkiloti nafaqat mehnat sohasidagi huquqiy me'yorlarni ishlab chiqadigan tuzilma, balki ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot va inson huquqlarini ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim xalqaro institut hisoblanadi. Mazkur maqolada tashkilotning tashkil topish tarixi, asosiy vazifalari hamda funksiyalari batafsil yoritiladi. Agar xohlasangiz, kirishni yanada ilmiyroq (terminlar va statistik ma'lumotlar bilan) yoki biroz soddaroq talaba uslubida ham yozib berishim mumkin.

Tashkil topish tarixi

Xalqaro mehnat tashkiloti 1919-yilda Birinchi jahon urushidan keyin tuzilgan xalqaro tuzilma bo'lib, uning tashkil etilishi o'sha davrdagi og'ir ijtimoiy-iqtisodiy sharoit bilan chambarchas bog'liqdir. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida sanoat inqilobi natijasida ishlab chiqarish hajmi keskin oshdi, biroq ishchilarning mehnat sharoiti juda og'ir edi: ish vaqti uzoq, ish haqi past, bolalar va ayollar mehnatidan keng foydalanilgan. Mehnatni muhofaza qilish bo'yicha yagona xalqaro me'yorlar mavjud emas edi.

Birinchi jahon urushi (1914–1918) esa bu muammolarni yanada keskinlashtirdi. Urushdan keyin ko'plab davlatlarda iqtisodiy inqiroz, ishsizlik va ijtimoiy norozilik kuchaydi. Ayrim mamlakatlarda inqilobiy harakatlar yuzaga keldi. Shu sababli xalqaro hamjamiyat tinchlikni mustahkamlash uchun ijtimoiy adolatni ta'minlash zarurligini anglab yetdi. Ana shunday sharoitda 1919-yilda imzolangan Versal shartnomasi tarkibiga maxsus bob kiritilib, Xalqaro mehnat tashkilotini tuzish to'g'risida qaror qabul qilindi. XMT dastlab Millatlar Ligasi tizimi doirasida faoliyat boshladi. Tashkilotning bosh qarorgohi Shveysariyaning Jeneva shahrida joylashtirildi. 1919-yilning o'zidayoq XMTning birinchi Xalqaro mehnat konferensiyasi o'tkazildi va dastlabki oltita konvensiya qabul qilindi. Ular asosan ish vaqtini 8 soat bilan cheklash, ishsizlikka qarshi kurashish, ayollar va yoshlar mehnatini himoya qilish kabi masalalarga bag'ishlangan edi. XMTning o'ziga xos jihati shundaki, u uch tomonlama (tripartit) tamoyil asosida tuzilgan yagona xalqaro tashkilot bo'ldi. Ya'ni, unda hukumat vakillari bilan bir qatorda ish beruvchilar va ishchilar vakillari ham teng asosda ishtirok etadi. Bu yondashuv mehnat munosabatlarida muvozanatni saqlash va barcha tomonlarning manfaatlarini hisobga olish imkonini berdi. Ikkinchi jahon urushi davrida tashkilot faoliyati vaqtincha cheklangan bo'lsa-da, 1944-yilda AQShning Filadelfiya shahrida bo'lib o'tgan konferensiyada "Filadelfiya deklaratsiyasi" qabul qilindi. Ushbu hujjat XMTning maqsad va tamoyillarini yangicha talqin qilib berdi. Deklaratsiyada "mehnat tovar emas", "qashshoqlik umumiy farovonlikka tahdid soladi" kabi muhim prinsiplar mustahkamlandi.

1946-yilda XMT Birlashgan Millatlar Tashkilotining birinchi ixtisoslashgan muassasasiga aylandi. Shu tariqa u yangi xalqaro tizimda ham o'z faoliyatini davom ettirdi va global miqyosda mehnat

standartlarini belgilovchi asosiy institutga aylandi. 1969-yilda XMT xalqaro tinchlik va ijtimoiy adolat yoʻlidagi xizmatlari uchun Nobel qoʻmitasi tomonidan Tinchlik boʻyicha Nobel mukofoti bilan taqdirlandi. Bu mukofot tashkilotning yarim asrlik faoliyati xalqaro hamjamiyat tomonidan yuqori baholanganini koʻrsatadi. Shunday qilib, Xalqaro mehnat tashkilotining tashkil topishi tasodifiy emas, balki sanoatlashuv, urushlar va ijtimoiy beqarorlik natijasida yuzaga kelgan muammolarga javob sifatida shakllangan tarixiy jarayonning mahsulidir. Bugungi kunda ham u oʻzining dastlabki maqsadi — ijtimoiy adolat orqali barqaror tinchlikni taʼminlash gʻoyasiga sodiq holda faoliyat yuritmoqda.

Xalqaro mehnat tashkilotining asosiy vazifalari

Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT)ning asosiy vazifasi — ijtimoiy adolatni taʼminlash va barcha insonlar uchun munosib mehnat sharoitlarini yaratishga koʻmaklashishdir. Tashkilot oʻz faoliyatida “munosib mehnat” (decent work) konsepsiyasiga tayangan holda davlatlar bilan hamkorlik qiladi. Quyida uning asosiy vazifalari batafsil yoritiladi.

1. Xalqaro mehnat standartlarini ishlab chiqish

XMTning eng muhim vazifalaridan biri — xalqaro mehnat standartlarini ishlab chiqishdir. Bu standartlar asosan:

- **Konvensiyalar** (majburiy hujjatlar)
- **Tavsiyalar** (maslahat xarakteridagi hujjatlar)

koʻrinishida qabul qilinadi.

Konvensiyalarni ratifikatsiya qilgan davlatlar ularni milliy qonunchiligiga kiritishi va amalda bajarishi shart boʻladi. Ushbu hujjatlar orqali ish vaqti, minimal ish haqi, mehnatni muhofaza qilish, kasaba uyushmalari erkinligi, majburiy mehnatni taqiqlash, bolalar mehnatini cheklash kabi masalalar tartibga solinadi.

2. Mehnat huquqlarini himoya qilish

XMT insonning mehnat qilish huquqini asosiy huquqlardan biri sifatida eʼtirof etadi. Tashkilot quyidagi yoʻnalishlarda faol ish olib boradi:

- Majburiy mehnatga barham berish
- Bolalar mehnatini tugatish
- Ish joyida kamsitishlarga qarshi kurashish
- Gender tengligini taʼminlash
- Soʻz va uyushma erkinligini himoya qilish

Bu yoʻnalishlar XMTning asosiy fundamental tamoyillari hisoblanadi. Har bir aʼzo davlat ushbu tamoyillarga rioya qilishi lozim.

3. Bandlikni rivojlantirish va ishsizlikni kamaytirish

XMTning yana bir muhim vazifasi — aholini ish bilan ta'minlashga ko'maklashishdir. Tashkilot:

- Yangi ish o'rirlari yaratish bo'yicha dasturlar ishlab chiqadi
- Yoshlar bandligini qo'llab-quvvatlaydi
- Ayollar va nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnat bozoriga kirishini rag'batlantiradi
- Kasb-hunar ta'limini rivojlantirishga yordam beradi

Shuningdek, mehnat migratsiyasi jarayonlarini tartibga solish bo'yicha tavsiyalar beradi.

4. Ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlash

XMT ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. Bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Pensiya tizimi
- Ishsizlik nafaqasi
- Sog'liqni saqlash sug'urtasi
- Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqasi
- Onalik va bolalikni himoya qilish

Tashkilot davlatlarga ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va takomillashtirishda texnik yordam ko'rsatadi.

5. Ijtimoiy muloqotni rivojlantirish

XMTning o'ziga xos jihati — uch tomonlama (tripartit) tizimdir. Bu tizimda:

- Hukumat vakillari
- Ish beruvchilar
- Ishchilar (kasaba uyushmalari)

teng asosda ishtirok etadi.

Tashkilot mehnat nizolarini tinch yo'l bilan hal qilish, jamoa shartnomalarini tuzish va muzokaralar madaniyatini rivojlantirishga ko'maklashadi.

6. Mehnat xavfsizligi va sog'lig'ini ta'minlash

XMT ish joylarida xavfsiz va sog'lom mehnat sharoitlarini yaratishga katta e'tibor beradi. U:

- Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni kamaytirish
- Kasb kasalliklarining oldini olish
- Mehnatni muhofaza qilish bo'yicha standartlar ishlab chiqish

kabi masalalarni ilgari suradi.

7. Zamonaviy chaqiriqlarga moslashish

Bugungi kunda XMT quyidagi yangi yo‘nalishlarga ham e‘tibor qaratmoqda:

- Raqamli iqtisodiyot va masofaviy ish
- “Yashil” iqtisodiyot va ekologik barqarorlik
- Norasmiy bandlikni qisqartirish
- Global ta‘minot zanjirlarida mehnat huquqlarini himoya qilish

Bu yo‘nalishlar mehnat sohasidagi zamonaviy muammolarga javob sifatida shakllangan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Xalqaro mehnat tashkiloti xalqaro miqyosda mehnat munosabatlarini tartibga soluvchi va ijtimoiy adolat tamoyillarini ilgari suruvchi eng muhim tashkilotlardan biridir. U 1919-yilda tashkil etilganidan buyon inson huquqlarini himoya qilish, adolatli va xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish hamda global tinchlikni mustahkamlash yo‘lida samarali faoliyat yuritib kelmoqda. Tashkilotning asosiy yutug‘i shundaki, u mehnatni oddiy iqtisodiy resurs sifatida emas, balki inson qadr-qimmatini bilan bog‘liq ijtimoiy qadriyat sifatida e‘tirof etadi. XMT tomonidan ishlab chiqilgan konvensiya va tavsiyalar dunyo mamlakatlarida mehnat qonunchiligining shakllanishiga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Ayniqsa, majburiy mehnatga barham berish, bolalar mehnatini cheklash, gender tengligini ta‘minlash va kasaba uyushmalari erkinligini himoya qilish borasidagi faoliyati alohida ahamiyatga ega. Bugungi globallashuv, raqamli iqtisodiyot va migratsiya jarayonlari kuchaygan davrda XMTning roli yanada ortib bormoqda. Zamonaviy mehnat bozori oldida turgan muammolar — norasmiy bandlik, ishsizlik, mehnat migratsiyasi va ijtimoiy himoyaning yetarli emasligi kabi masalalarni hal etishda tashkilot muhim ko‘mak bermoqda. Shunday qilib, Xalqaro mehnat tashkiloti nafaqat xalqaro mehnat standartlarini ishlab chiqadigan tuzilma, balki inson huquqlari, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiluvchi muhim global institut hisoblanadi. Uning faoliyati har bir davlat uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib, kelajakda ham ijtimoiy adolat va munosib mehnat tamoyillarini ta‘minlashda yetakchi rol o‘ynashi shubhasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xalqaro mehnat tashkiloti Versal shartnomasi, 1919 yil.
2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. *United Nations Charter*. New York: UN, 1945.
3. Filadelfiya deklaratsiyasi, 1944 yil.
4. Deakin, Simon, and Gillian S. Morris. *Labour Law*. London: Hart Publishing, 2012.
5. Vos, Robin. *International Labour Standards: History and Evolution*. Geneva: ILO, 2007.
6. Abbott, Kenneth W., and Duncan Snidal. *The Governance Triangle: Regulatory Standards in International Organizations*. New York: Oxford University Press, 2000.
7. ILO. *Decent Work and the Sustainable Development Goals*. Geneva: ILO, 2016.